

De idealen van Donald Poetiray

Inleiding

Het is januari 2004, de Koninklijke Nederlandse Atletiek Unie houdt haar nieuwjaarsreceptie. De bekens en andere onderscheidingen, waaronder de Albert Spree-beker, zijn zojuist uitgereikt en een uniefunctionaris benadert mij met de vraag 'Wie is Albert Spree?' Gelukkig kan Hans Koomen, een vriend van Albert Spree, de vragensteller uit eigen ervaring informeren. De beker herdenkt de jonge Haagse sprinter Albert Spree, die in 1943 naar Engeland probeerde te vluchten, op zijn vlucht in Frankrijk werd gearresteerd en op 29 juli 1943 omkwam in concentratiekamp Ravensbrück. De beker is in 1951 door de Amsterdamse clubs ADA, AAC, AV '23 en Sagitta aangeboden aan de KNAU als wisselbeker voor de beste juniorenjaarprestatie. Voor het laatst is de beker uitgereikt over het jaar 2005, waarna deze door de KNAU is 'omgesmolten' tot de prestatieprijs 'Talent van het jaar'.

Met deze actie is een van de laatste tastbare herinneringen verdwenen, aan het leed dat de Duitse bezetting in atletiekkringen heeft veroorzaakt. Dat is jammer, omdat het verhaal achter de beker meer is dan het verhaal van een omgekomen atleet. Het is het verhaal van jongensdromen die uiteenspatten, een club die zwaar wordt getroffen door het verlies van diverse leden en de strijd om ideologieën en idealen, die in de Haagse atletiek diepe wonden heeft geslagen.

Albert Spree vluchtte samen met zijn estafetteammaatje Donald Poetiray. Donald overleefde zijn gevangenschap en dankzij onder meer getuigenissen van hem, zijn familie en recent gepubliceerde kampdocumenten is ook zijn verhaal nu bekend.

*Eindhoven 1942, de Nederlandse kampioenschappen atletiek.
Na afloop van de 100m lopen Albert Spree (l) en Hans Geul (r) terug naar de start.
Geheel links Donald Poetiray, rechts met geblokte trui verspringer Joop Malessy.
Bron foto: Nico Lemmens.*

VenL-junioren estafetteploeg

In het seizoen 1940 beschikte het Haagse Vlug en Lenig over enkele beloftevolle, snelle junioren. Tijdens de Haagse kampioenschappen op woensdagavond 3 juli werden zij kampioen 4x100m estafette en versloegen de herenteams van VenL en Trekvogels. De krant *Het Vaderland* schreef op donderdag:

'Het belangrijkste evenement van den avond was wel de 4 maal 100 meter estafette, welke werd gewonnen door de juniorenploeg van Vlug en Lenig, een viertal jeugdige sprinters, die den fraaien tijd noteerden van 45,5 sec. Hiervan blonk vooral Poetiray uit, een sprinter waarvan men nog veel mag verwachten.'

De estafetteploeg werd later dat jaar Nederlands kampioen bij de junioren en liep met 45,1 sec. een nationaal juniorenrecord. In de ploeg liepen Donald Poetiray, Ronnie Koomen, Kees Verhulsdonk en Albert Spree. Deze laatste liep tevens een nationaal juniorenrecord op de 100m met 10,8 sec. en de VenL-junioren werden ook nog clubkampioen van Nederland.

Op 7 juni 1942 waren Donald en Albert in Utrecht voor een wedstrijd van VenL met de verenigingen Hellas en Haarlem. Donald sprong 6,20 m. ver en Albert liep de 100m in 11,1 sec.

In juli werd Albert in Eindhoven Nederlands seniorenkampioen op de 100m in 10,6 sec. en tweede op de 200m.

In de winter van 1943 deden Spree en Koomen mee aan de centrale training in het Olympisch Stadion. Daarna komen de namen van de jeugdige sprinters niet meer voor in de uitslagen, met uitzondering die van Kees Verhulsdonk.

*Den Haag, Laan van Poot, 1942.
Clubkampioenschappen van VenL.
Albert Spree wint de 100m voor Hans Geul.
Donald Poetiray kijkt toe, naast de belstandaard.
Bron foto J. Wolthers*

Van Indië naar Nederland

Donald Poetiray werd geboren in Weltevreden (Batavia) op 21 juli 1922, uit Molukse ouders. Zijn vader werkte voor de Koninklijke Pakketvaart Maatschappij. In 1936 ging hij met pensioen en kwam met zijn gezin naar Nederland. De bedoeling was voor een jaar, om in Den Haag een kosthuis te vinden voor de zonen Donald en Henk, zodat ze hier naar de middelbare school konden gaan. Moeder Poetiray kon de jongens echter niet alleen achterlaten en de terugreis werd telkens uitgesteld.

In 1940 zat Donald in het laatste jaar van de HBS en hij had maar één wens: naar de Koninklijke Militaire Academie en officier worden. Hij deed eindexamen met een meer dan gemiddelde cijferlijst, die nodig was om als niet-Nederlander, maar wel 'gelijkgestelde', toegelaten te worden. De klap was groot, toen de KMA door de bezetter werd gesloten. In die periode was Donald naast atleet bij VenL ook een verdienstelijk ijshockeyspeler.

Bezet Nederland ontvlucht

In mei 2007 verscheen in *De Groene Amsterdammer* een interview van Herman Keppy met met Ans Poetiray, zus van Donald. Dit interview gaat over haar broers Donald en Henk en over het verzet in Molukse kringen tijdens de bezetting.

Ans Poetiray vertelt over de periode na het eindexamen en de vlucht van haar broer:

'Hij (Donald) moest toch iets doen en omdat een aantal van zijn vrienden naar Wageningen ging, is hij ook naar de Landbouwhogeschool gegaan. Dat werd dus een fiasco, des te meer omdat het verzetsgevoel zich bij hem en zijn vrienden ging manifesteren. Toen kwam de loyaliteitsverklaring; ik ken niemand die deze verklaring heeft getekend; ze zijn allemaal ondergedoken. Mijn jongste broer Henk werd op 19 maart 1942 achttien jaar. Een paar dagen later was hij verdwenen. Niemand wist iets, opeens kwam hij niet meer thuis. (Zij vertelt hoe hij in Zwitserland is terechtgekomen, in Italië is opgepakt en in het kamp Berlin-Schöneberg belandt, dat hij overleeft). Donald is een jaar na Henk verdwenen, ook hij heeft mijn ouders niet ingelicht. Ik voelde het wel aankomen, die jongens deden zo geheimzinnig onder elkaar, maar ik wist alleen niet wanneer hij zou gaan. Samen met Albert (Spree) is hij gevlucht, maar bij Compiègne in Noord-Frankrijk zijn ze onderschept. Misschien was het verraad. Donald is naar kamp Buchenwald overgebracht. Albert Spree kwam terecht in Ravensbrück, kreeg al snel een darminfectie, waaraan hij is overleden. Dat is een grote klap geweest voor Donald. Ook van hem kregen we teken van leven, via het Rode Kruis ontvingen we brieven. We mochten Donald zelfs pakketjes sturen. Hij was immers bruin, geen Nederlander, maar Nederlands onderdaan, dus op zich geen vijand van Duitsland. Donald is door de Amerikanen van generaal Patton bevrijd. De Amerikanen hebben legertrucks neergezet met de namen van de Europese landen er op. Zo is mijn broer teruggekeerd naar het bevrijde zuiden van het land. Tijdens de hongerwinter kwamen kennissen bij ons met het bericht dat zij op de radio hadden

gehoord dat ene Donald Poetiray in Eindhoven in een ziekenhuis werd verzorgd.'
Tot zover Ans Poetiray over de vlucht en terugkeer van haar broer.

Arrestatie en gevangenschap

Dankzij documenten die recent openbaar zijn gemaakt is er meer bekend over de arrestatie van beide jongens en hun verblijf in gevangenissen en kampen.

Donald en Albert werden op 3 maart 1943 door de politie gearresteerd in de buurt van het Franse dorp Epinal, in de Vogezen. Daarna werden ze op 11 maart overgedragen aan de Sicherheitspolizei in Parijs. Daar vond verhoor plaats en werden hun antecedenten vastgelegd, waaronder hun woonadressen in Nederland en de namen van hun vaders. Op 27 juni arriveerden beiden vanuit Compiègne in kamp Buchenwald als politieke gevangene.

Bij binnenkomst in Buchenwald werd Donald grondig medisch gekeurd. Het verblijf in de gevangenis in Parijs had hem geen goed gedaan. Zijn medisch dossier leert ons dat hij nog maar 55 kilogram woog en aan zijn rechtersvoet schaafwonden had. De arts noteerde ook een litteken van een blindedarmoperatie uit 1942. De eerste maanden maakten de artsen in het kamp nog diverse aantekeningen in zijn dossier onder andere vanwege een spatadergezwel, darmklachten en angina. Donald werd tewerkgesteld in de keuken als aardappelschiller. Er is ook een vermelding dat hij als monteur heeft gewerkt, mogelijk 'buiten' het kamp. De kampleiding moet aanleiding hebben gehad, welke is niet duidelijk, om aandacht te schenken aan de gezondheid van Donald. In mei 1944 werd een röntgenfoto van hem gemaakt, waarschijnlijk vanwege de opgelopen tuberculose, die hem zijn verdere leven zal blijven achtervolgen. De bevrijding van Buchenwald door de Amerikanen was op 11 april 1945.

Albert Spree werd na een kort verblijf in Buchenwald overgebracht naar kamp Karlshagen bij Peenemünde. Dat was een subkamp van kamp Ravensbrück, waar dwangarbeiders werkten voor de Duitse wapenindustrie. Op 11 juli werd Albert daar ingeschreven, op 29 juli overleed hij.

1558

Meerjagum

KL: Meinor = Indonésia

Lagerstufe : Notterij 1. stage

Häftl.-Nr.: 14490

Häftlings-Personal-Karte

Fam.-Name: P o e t i r a y Überstellt

Vorname: Donald am: an KL.

Geb. am: 21.7.22n Batavia, N.O. Indien

Stand: led. Kinder: keine am: an KL.

Wohnort: Den Haag,

Strasse: Pijnboomstr. 52 am: an KL.

Religion: ev. Staatsang.: Niederlande

Wohnort d. Angehörigen: Vater: am: an KL.

Willem Poetiray, Den Haag, Prov. Süd-

Holland, Pijnboomstr. 52 am: an KL.

Eingewiesen am: 27.6.43

durch: B.D.S. Paris-Liste am: an KL.

in KL.: Buchenwald

Grund: Polit. Holländer

Vorstrafen: keine Entlassung: durch KL.:

mit Verfügung v.:

Strafen im Lager:

Grund: Art:

Personen-Beschreibung:

Grösse: 165 cm

Gestalt: schlank

Gesicht: oval

Augen: dklbraun

Nase: stumpf

Mund: gew.

Ohren: gew.

Zähne: vollst.

Haare: schwarz

Sprache: niederl., franz,

deutsch, engl, malayisch

Bes. Kennzeichen: keine

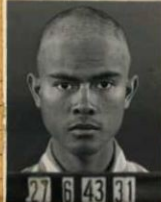
Charak.-Eigenschaften:

Sicherheit b. Einsatz: 1.1.3.10.10

No. 0.4491

Körperliche Verfassung:

7832

27 6 43 31

Persoonskaart Donald Poetiray kamp Buchenwald
Bron: Arolson Archives

Toch nog officier

Na zijn herstel van de kampongberingen, hij had er onder andere TBC opgelopen, meldde Donald zich aan bij het Nederlandse leger als oorlogsvrijwilliger. Op 18 juni 1945 trad hij in dienst. Na testen en keuring werd hij voor opleiding uitgezonden naar Engeland. Op de Royal Infantry OCTU (Officer Cadet Training Unit) volgde hij de opleiding voor reserveofficier. Na terugkeer kreeg hij weer last van TBC. Intussen waren de politionele acties in Indië begonnen, maar door zijn ziekte was hij niet onmiddellijk inzetbaar. Na zijn herstel werd hij ingedeeld bij de Palmboom Divisie en vertrok hij met het *SS Volendam* op 30 juli 1947 uit Rotterdam naar Indië, waar hij op 30 augustus in Tandjong Priok arriveerde.

In Indië diende hij bij diverse legeronderdelen en werd op 1 november 1949 benoemd tot Reserve eerste luitenant bij het 8e Regiment Infanterie. Na de soevereiniteits-overdracht kwam hij terecht bij de Nederlandse Militaire Missie in Indonesië. Dit was een groep Nederlandse militairen die van 1950 tot 1953 Indonesië assisteerde bij de opbouw van de strijdkrachten.

In juli 1950 vroeg Donald aan H.M. de Koningin om eervol ontslag en toestemming om over te gaan naar de TNI (de Indonesische krijgsmacht). Hij klom op tot de rang van luitenant-kolonel en bezette staffuncties in de Siliwangi Divisie. Begin jaren '60 kreeg hij weer last van de TBC. Het werd voor hem steeds moeilijker goed te functioneren.

In 1970 kon hij het Indonesische leger verlaten met een pensioen van, omgerekend, circa 200 gulden per maand. Hij keerde terug naar Nederland, waar hij in Den Haag ging wonen. Zijn gezondheid stond hem niet meer toe om te werken. Hij ontving een uitkering van de Stichting 1940/'45.

Donald Poetiray na zijn pensionering
Bron: Chris Poetiray

Samen met zijn vrouw bezocht hij reünies van oud VenL-atleten. Ook was hij bij de begrafenis van zijn vroegere VenL-maat Ronnie Koomen. Donald is in Den Haag overleden op 3 oktober 2005. Op de begrafenis sprak brigade-generaal b.d. en historicus dr. Ben Bouman, die in de winter van 1989 veel contact met Donald had gehad vanwege zijn dissertatie *Van Driekleur tot Rood-Wit. De Indonesische officieren uit het KNIL. 1900-1950*.

Slot

Tijdens zijn bezoeken aan de reünies van de vereniging VenL ontmoette Donald naast sportmakers van weleer, ook de voormalige atleet Frans van Erp. Toen ik Van Erp over Donald aansprak en hem vroeg of hij Donald Poetiray nog had meegemaakt, kwam een verrassend antwoord:

‘Jazeker, als atleet eigenlijk niet zo goed, daarvoor was ik nog te jong, maar beroepsmatig en later via het ijshockey heb ik diverse malen contact met hem gehad. De eerste keer was begin jaren '50, toen ik deel uitmaakte van de Nederlandse Militaire Missie in Indonesië. Daar was Donald een van de Indonesische officieren waarmee wij contact hadden. Jaren later in Nederland ontmoette ik hem, toen ik voorzitter was van de ijshockeybond. Zijn zoon was een goede juniorspeler en Donald zocht contact met mij om zijn naturalisatie vlotjes te laten verlopen, zodat hij voor het Nederlandse team kon uitkomen’.

Nadat ik Chris, de zoon van Donald, had verteld van mijn gesprek met Frans, schreef Chris mij:

‘Ik ken de heer Van Erp nog wel. Mijn vader en hij hebben toen inderdaad, zo rond 1987/1988, heel wat werk verricht om mij zo snel mogelijk genaturaliseerd te krijgen. Het jaar daarop werd ik namelijk C-junior en elk toernooi dat ik dan voor Jong Oranje zou spelen werd officieel onder de vlag van de Internationale IJshockey Federatie georganiseerd en dus moest ik voor die tijd een Nederlands paspoort hebben. In maart 1989 had ik als B-junior een trainingsstage in Geleen, alvorens wij met Jong Oranje af zouden reizen naar Val Gardena, om daar deel te nemen aan de EK voor B-landen. De heer Van Erp heeft daar onze ploeg nog toegesproken over discipline en prestatiegericht spelen. Ik kan mij nog goed heugen, dat hij mij na afloop van de training apart vroeg en mij vertelde, dat dit was waarvoor mijn vader al die moeite had genomen! Voor mij een mooie herinnering als ik er aan terugdenk.’

Bronnen:

Contacten met dr. Ben Bouman
Staat van dienst van Donald Willem Poetiray
Bevolkingsregister Den Haag
Afschrift *De Groene Amsterdammer*, mei 2007
Kampdocumenten Buchenwald via Arolsen Archives
Diverse dagbladen uit de periode 1940 - 1943